

78468

CHESTIA

ORIENTULUI

DE

I. G. D.

Ioan. G. Duca.

107577

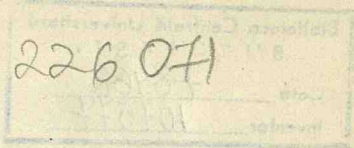
BUCUREȘTI

Tipografia „MINERVA”

1902

Ino. 4050

B 226 071

CHESTIA ORIENTULUI

DE

I. G. D.

BUCUREȘTI

Tipografia „MINERVA”

1902

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 78468
Inventar 107577

Rc 59/02

ORIENTUL

In editura asociației „Arta“ au apărut până acum:

- DEMETRIUS, versuri, ediție ordinară 2 lei
— » » de lux 5 lei
GH. SILVAN, Cuiburi părăsite (roman) . ediție ordinară 2 lei
— » » » » de lux 5 lei

SUB PRESĂ:

Fericire pământească. ediție ordinară 2 lei

D-nii membri ai asociației primesc gratuit volumele de lux.

B.C.U. Bucuresti

C107577

Scriind aceste rînduri, nu dorim să facem un istoric amănunțit al Chestiei orientului. Acest studiū a fost prea dese ori făcut ca să'l mai reîncepem aci; tot ce voim e să vedem, dacă în secolul al XIX-lea Chestia Orientului s'a îndrumat spre soluția dată de majoritatea autorilor și diplomaților, sau dacă din potrivă deslegarea ei nu trebuie căutată într'o altă concepție, într'un alt principiu.

Și nu ne sfiim să mărturisim de pe acum că o asemenea cercetare are pentru noi Romîni, o deosebită însemnătate. Nu numai soarta noastră politică este strîns legată de Chestia Orientului, dar încă cunoașterea ei va contribui poate să distrugă sau să slăbească niște credințe pesimiste ce din nefericire s'au răspîndit în țara noastră și au găsit în nepăsarea unora, în lipsa de patriotism a altora, un prea bogat teren de desvoltare. Și fiind-că am atins acest punct să ne fie îngăduit să observăm în treacăt că omul poate să ajungă la pesimism și la nepăsare prin două căi: prin prea multă știință, sau prin prea puțină știință.

Așa că n'ar trebui să'și închipuiască toți cei ce au urmat a doua cale că au ajuns la aceeași concluzie ca și acei cîți-va privilegiați ai soartei a căror minte a fost destul de puternică ca să descrie o întregă orbită.

Părerea secolului al XIX-lea cu privire la Chestia Orientului se poate resuma în următoarea formulă: «Chestia Orientului nu e în orient ci în Occident». Se poate spune că de la congresul din Viena și până în zilele noastre, toți diplomații au considerat evenimentele din Orient ca niște probleme ce îi privesc pe ei, în care naționalitățile Balcanice n'aveau nimic de zis și Sultanul nimic de nădăjduit. Istoria ne-a dovedit însă că Chestia Orientului stă într'o antitesă: antitesa între realitate și utopie. Utopia era Credința Marelor puteri că vor deslega ele în favoarea lor Chestia Orientului. Realitatea e că Chestia Orientului se desleagă singură prin evoluția forțelor ce conține, prin aspirațiunile naționale ce tind la o unificare și prin neutralitatea la care sunt reduse marele puteri. Cu alte cuvinte că natura nu e atât de miraculoasă în cât să pue apusul în răsărit și răsăritul în apus, «Chestia Orientului nu este în Occident ci în Orient».

De altminteri secolul al XIX-lea a fost caracterizat prin principiul naționalităților. Acest principiu nu e, precum au susținut'o unii, o teorie diplomatică, e o lege sociologică. Popoarele sunt niște grupuri etnice cari, când sunt despărțite prin dominațiunii străine, tind să se împreuneze și cari o dată împreunate, tind să se răspîndească în afară pentru a domina pe alții.

Unificarea Germaniei și a Italiei sunt o dovadă a puterii acestui principiu și o justificare a speranțelor ce unele popoare au într'însul. În fine el este sub forma

patriotismului atît de adînc înfîpt în inimile oamenilor, el constituie o parte atît de însemnată a gîndirilor și a sufletului nostru, el se identifică atît de bine cu propria noastră existență în cît nu trebuie să ne mirăm dacă s'ar găsi într'însul soluția Chestiei Orientale.

N'avem s'o afirmăm într'un mod pozitiv fiind-că n'avem pretenția să jucăm în această materie rolul unei sibile și fiind-că nici nu urmărim acest scop. Dar înainte ca să intrăm în cercetarea influenței de care se bucură azi deosebitele puteri, e folositor să reamintim principalele faze ale istoriei Orientale. Nimic nu poate să dea demonstrațiunei noastre o aparență mai științifică, ca să întrebuițăm un cuvînt foarte modern și foarte prețuit.

O citire a materiei ne arată că Chestia Orientală a presintat în secolul al XIX patru mari crize sau faze. Prima a început cu mișcarea Eteriei, cu tendința de emancipare a Grecilor și s'a sfîrșit în 1829 prin pacea de la Adrianopole. A doua e concentrată în jurul evenimentelor Egyptului sub Mehemet Ali și singură nu se sfîrșește printr'un mare congres European. A treia începe cu răsboiul Crimeei și se desnoadă prin cunoscutul congres din Paris. Iar a patra se ivește cu ocazia răsboiului Ruso-Turc și se termină prin cele două congrese din San-Ștefano și din Berlin. Dacă n'am avea decît această enumerare și deja am putea să facem o observație interesantă și anume, că nici o putere nu a reușit să resolve criza în favoarea ei, de oare-ce încercările ei au

fost imediat neutralizate de cele alte state, fie printr'un congres, fie numai printr'o alianță. Dacă intrăm în amănuntele acestor faze ne vom convinge și mai bine că în această direcție chestia Orientului s'a învârtit într'un cerc vițios. Așa de pildă, cînd la începutul Eteriei, Anglia, pe atunci cea mai mare inamică a politiceii moscovite în Orient, simți că Rusia susține și patronează mișcarea pentru independența Greciei, Canning se grăbi să trimeată la Petersburg pe Ducele de Wellington, învingătorul fericit al lui Napoleon la Waterloo, cu misiunea să închee cu Nicolae I un tractat privitor la aceste evenimente. Protocolul din 4 Aprilie 1826 a fost rezultatul acestor negocierii. El a neutralizat succesele ce Rusia ar fi putut să obție de pe atunci în Balcani. Și cu toate că această agitată fază s'a terminat prin pacea de la Adrianopole, adică printr'un strălucit succes al diplomației moscovite, nu e mai puțin adevărat că Rusia n'a putut nici o dată să tragă dintr'însa vre-un folos serios. Curînd rivalitățile reîncepură. Mehemet Ali, stăpînitorul Egyptului, făcuse un vis de cucerire, visase să devie stăpînul unui întins și reînnoit imperiu mahomedan. Mai multe victorii strălucite apropiară armatele lui de Constantinopol, Sultanul înspăimîntat chemă Rusia în ajutorul lui. Imediat Anglia și Franța se uneau cu Mehmet Ali și încă odată chestia Orientului se întorcea la punctul de unde plecase. Câțiva ani mai tirziu Mehmet Ali încercă din nou să pue planul său în aplicare. Și de astă dată suc-

cesele lui militare luară ast-fel de proporții în cît Europa întreagă se îngrijii. Puterile temîndu-se să nu asigure prin atitudinea lor întemeerea unei mari Monarhii Orientale se grăbiră să distrugă pe același Mehmet Ali pe care, cu cîțî-va ani înainte, îl sprijiniseră în contra Sultanului și a Țarului. Singură Franța îi rămase credincioasă, dar n'ar trebui să lăudăm prea mult sau prea repede desinterea ei. O politică greșită își închipuia că vice regele Egiptului este în Orient reprezentantul influenței franceze și că susținîndu-l, Franța va întări prestigiul ei în Mediterana. Alianța încheiată pe sub ascuns la Londra între Rusia, Austria, Prusia și Anglia, a luat însă diplomaților lui Louis-Philippe toate aceste dulci speranțe și a distrus pentru tot-deauna aspirațiunile cuceritoare ale lui Mehemet Ali. Dealtminteri această alianță e vrednică de luarea noastră aminte din mai multe puncte de vedere. Intîi, pătrunderea cu care Lord Palmerston a văzut necesitatea și a urmărit încheerea ei constituie una din cele mai interesante pagini ale diplomației moderne și al doilea, împreunarea la cîțî-va ani de distanță a unor națiuni odioară opuse, schimbarea lor de interese proclamată cu așa puțină îngrijire de trecut, este un simptom foarte caracteristic al sentimentelor ce însuflețesc marele puteri și pe care trebuie să-l întilnim dese-orî încă în istoria chestiei Orientale.

✓ Mai tîrziu, în 1852, cînd Nicolae I declară răsboiul cunoscut sub numele de răsboiul Crimeei, Franța uitînd ri-

valitățile cu Anglia se unește cu guvernul Britanic, cu Austria și cu Turcia, și cite-și patru împreună împedică îndeplinirea ambițiunilor moscovite. Congresul din Paris din 1855 a consfințit aceste rezultate, terminînd a treia crisă.

9) În fine cînd în 1877, pentru ultima oară în secolul trecut, Rusia veșnic îngrijită de împlinirea misiunii ei în Orient a declarat războiul Turciei, puterile au păstrat o neutralitate foarte conformă prescripțiunilor dreptului internațional. Nu e vorba, cause excepționale explicau această neutralitate. Franța care jucase întotdeauna un rol însemnat în problemele Orientului era slăbită prin desastru din 1870 și nu putea să cugete la vre-o intervenție, toată atenția ei fiind îndreptată asupra operei de reclădire ce republicanii întreprinseseră cu multă energie și cu mult entusiasm. Germania avea o obligațiune morală față de Rusia, care dicta neutralitatea ei. Atitudinea lui Alexandru II de la 1866 și până la 1870 dăduse singură voce Principelui de Bismarck să urmărească și să îndeplinească planurile lui de unificare ale Germaniei. Austria, care odinioară făcea măcar o demonstrație militară, ca să arate Europei și popoarelor Balcanice că dînsa este marea vrășmașă a Rusiei în Orient, se afla de astădată într'o situație mai critică încă de cît cabinetul din Berlin. Căci, precum rezultă cu claritate din memoriile Cancelarului de Fer, neutralitatea ei fusese cumpărată de Rusia în înțelegere cu Germania. Bosnia și Herțegovina erau prețul acestui tîrg diplomatic care

de altminteri pare a fi fost sugerat lui Alexandru II de Bismarck. Puternicul lui geniu vedea aci un mijloc ca să atragă mai târziu Austria în tripla alianță. Singură Anglia, pe atunci la apogeul supremației ei comerciale și politice, ar fi putut să intervie. Diplomații cabinetului din St. James, fie că o acțiune izolată le părea nepotrivită, fie că doreau să aibă asupra situațiunii știrii mai positive, au rămas în expectativă. De câte-ori Anglia nu eșise ast-fel învingătoare din războaie în care alții se luptaseră. De îndată însă ce victoria Rușilor fu decisivă, de îndată ce trupele lui Alexandru II erau sub zidurile Constantinopolului, neutralitatea puterilor se prefăcu în cea mai vădită și cea mai energică intervențiune. Lord Beaconsfield cel d'întei protestă în potrivea tractatului din San Ștefano. Și Disraeli, acel aventurier de geniu care prin forța inteligenței lui ajunsese șeful aristocrației Engleze, era, printr'o curioasă întimplare a soartei, chemat să spuie Țarului că dacă mai face un pas, flota engleză trece Dardanelele. Cu toate sacrificiile făcute, cu toate victoriile cîștigate, Impăratul și autocratul tuturilor Rusiilor era nevoit să se oprească pe loc și să privească cum, semnalul fiind dat, toți amicii lui de erii, de alaltăeri, se uneau protestărilor engleze. N'am putea să insistăm destul asupra semnificărei acestui fapt. El oglindește bine adevăratele tendințe ale Puterilor pe cari nimic, nici obligațiunile morale, nici grijile interne, nici măcar neutralitățile plătite, nu știu să le oprească cînd e vorba de un

pericol ce le amenință. Orî care ar fi valoarea morală — dacă acest cuvînt se poate întrebuița când e vorba de politică internațională — a unei asemenea manifestațiuni, valoarea ei practică e considerabilă. Ea dovedește că chiar atunci cînd circumstanțele sunt foarte nefavorabile, cucerirea Orientului este mai grea de realizat decît de prezis.

Congresul din Berlin a confirmat această părere, împedcând pe Ruși să tragă din victoria lor foloasele la cari erau îndreptățiți să nădăjduiască. Așa că în resumat, după patru crise pline de incidente unele mai neașteptate decît altele, chestia Orientului a ramas, în ce privește puterile europene, în aceeași situațiune.

Imperiul Ottoman este în picioare tot atît de bolnav dar nici de cum mai slab. Iar Puterile mărginite ca pe trecut să exercite pretențiile lor asupra Orientului sub formă de influențe și de speranțe.

✕ Și care e ați, după aproape 25 de ani de la acest congres, situația diferitelor state Europene? Evident că roluri au fost intervertite, că puteri odinioară secundare au înaintat la primul rînd, mai mult, e evident că pe ici pe colo, prin Asia sau prin Africa cîte o putere a reușit să stabilească vre-o sferă de influență sau chiar să răpească vre-o insulă Imperiului Ottoman. Dar în ce privește chestia Orientului propriu zisă, adică a raporturilor Europei față de Turcia și în special față de țarmurile Bosforului, chestia nu a înaintat cîtuși de puțin spre so-

luția ei. Ca și înainte, distingem două tendințe : una ofensivă, represintată de Rusia și alta defensivă, represintată de cele alte Puteri. Aceste două tendințe fiind de aceeași forță au reușit să menție în Orient echilibrul său statuou, pentru a întrebuița cuvintul oficial. Și opozițiunea între interesele statelor pare destul de mare, destul de reală, ca să asigure liniștea Orientului și ca să ne dea convingerea că chiar dacă în viitor Puterile vor fi nevoite să intervie în Orient, politica generală a Europei le va sili să o facă alt-fel de cît erau obicnuite să o facă pînă acum. Ele nu vor mai apare ca niște cuceritori a căror țintă e Constantinople, ci ca niște protectori ce caută prin naționalitățile Balcanice și peste Imperiul Ottoman să asigure prestigiul lor în lume sau să micșoreze influența vre-unui rival.

Dealtminteri nimic nu ne poate arăta mai bine rivalitățile ce se neutralizează și felul în care națiunile privesc chestia Orientului, de cît cercetarea pozițiunei fie-cărei Puteri în parte.

✕ Rusia, care a jucat întodeauna rolul de căpetenie în chestia Orientului, continuă să se ocupe cu multă atenție de cele ce se petrec în Balcani și la Constantinopol; dar orî cît de însemnată ar fi influența ei acolo, cucerirea Imperiului Otoman pare ași un scop secundar al diplomației moscovite.

Intr'adevăr, de la congresul din Berlin politica generală a lumii s'a schimbat foarte mult. Problemele celor alte

continente cari până atunci erau privilegiul câtor-va națiuni, au devenit acum locul de întâlnire a tuturor ambițiilor și a tuturor intereselor. Orice popor care vrea să joace în lume un rol și să merite titlul de «Mare putere» trebuie să participe la aceste chestiuni, așa că adevărata luptă pentru supremație e ați transportată dincolo de hotarele Europei, în jurul unor regiuni odinioară necunoscute sau în jurul unei Impărății decăzute. În asemenea condițiuni, ca să-și păstreze cu strălucire locul în concertul European, Rusia a fost prin forța însăși a lucrurilor îndreptată spre politica ei Asiatică. Ea are acolo un imperiu colosal ce se întinde de la hotarele Persiei și ale Afganistanului până la porțile Pekingului și la țărmurile Coreei. Fiecare din aceste puncte conține câte o chestiune politică de cea mai mare însemnătate pentru Rusia și fiecare îi dau putința să câștige cu ușurință o strălucită victorie diplomatică. În Persia influența ei a făcut mari progrese de câțiva ani și a pus pe Engleji într-o poziție destul de critică. Finanțele acestei țări sunt în mâinile Rușilor, o linie menită să deschidă Țarului un drum spre Golful Persic este proiectată. Bender Abbas devine o țintă a diplomației Rusești, cu atât mai însemnată, cu cât va permite Țarului să supravegheze mișcările Angliei și să împiedece pretențiile prea mari pe cari calea ferată de Bagdat ar putea să le dea guvernului german. În Afganistan, Rusia susține clasicul ei antagonism cu Anglia în ce privește problema Indian. Și fără să credem că Rusia are de pe acum

dorința să gonească din Indii pe Engleji, suntem siliți să constatăm că cu cît Rusia va avea acolo o poziție mai tare și mai amenințătoare, cu atît pretențiile și prestigiul Angliei vor fi micșorate și prin urmare cu atît Țarul va manifesta mai vădit superoiritatea lui asupra marelui Britaniei. Or, acest scop nu poate fi atins fără stăpînirea Afganistanului, și de aceea de mulți ani deja influențele rusești și engleze luptă la Kabul. Cît timp Emirul Abdur Raman a domnit, el a fost destul de dibaciū ca să neutralizeze ambele curente și să salveze independența patriei sale. De cînd a murit, o eră de lupte intestine, de rivalitate pentru tron, pare să favorizeze interesele rusești cu atît mai mult cu cît Rușii fiind stăpîniii tuturilor regiunilor de la nord locuite de populațiunii înrudite Afganilor, sunt în măsură să exercite asupra lor o presiune puternică. La Peking Rusia are în fața ei cel mai grav din problemele ei Asiatice. O politică foarte înțeleaptă, inaugurată prin intemeerea băncei sino-ruse din Peking încă pe timpul răsboiului Sino-Japonez, precum și situațiunea ei geografică, îi dau asupra tuturor celorlalte State o incontestabilă superioritate care s'a manifestat deja prin ocuparea lui Port-Arthur și prin protectoratul asupra Manciei. În orî ce cas rolul Rusiei în China este o chestie destul de complexă pentru a atrage singură toată atenția diplomaților din Petersburg. În Corea în fine, Rusia întîlnește cel mai mare inamic din Extremul Orient, Japonia. Rivalitățile între aceste două

împărății sînt simbolisate prin condominium asupra Coreei. In Japonia nimeni nu se sfiște să declare că Mikadoul va considera stabilirea definitivă a Rușilor în Coreea ca un «casus belli». Așa că diplomația moscovită amenințată zilnic de un grav răsboi e silită, vrînd nevrînd, să considere Coreea ca una din chestiunile de competenție. Dacă adăogăm acum la toate aceste probleme de cari sunt legate soarta Rusiei faptul, că regiunea cuprinsă între Munții Urălului și Wladivostock este de o bogăție deosebită, că atrage prin aceasta chiar numeroase populațiuni în spre Extremul Orient și că apare din ce în ce mai mult ca centrul natural al activității viitoare a Rușilor, vom înțelege că Extremul Orient interesează azi pe Țar mai mult de cît Orientul, unde fie-care pas al lui ar ridica protestările Europei. De altminteri transiberianul e o dovadă că Rușii au făcut din Asia sediul puterii și expansiunii lor. Incă odată aceasta nu înseamnă că Rusia se va desinteresa de Orient, dar aceasta arată că chestia Orientului nu mai este principala țintă a diplomației Rusești, precum a fost de la Petru cel Mare pînă la Alexandru III.

Și dacă urmărim politica Țarului de la congresul din Berlin încoace, vom vedea că Rusia n'a încetat să exercite o supremație morală asupra popoarelor slave din Balcani.

Ne putînd să cucerească Constantinopolul, ea vrea, totuși să fie destul de puternică acolo ca să poată înlătura

orî-ce altă putere. Prin comunitatea de rasă și de religione, ea are asupra celor-l'alte state o mare superioritate și trebuie să recunoaștem că de cîți-va ani diplomații din Petersburg au știut să tragă foloase din această situațiune și să dea Rusiei o influență de care nu se mai bucurase de mult în Orient. În Bulgaria, politica ei nu mai are pretenții de rusificare, dar e foarte puternică. Principele Ferdinand și miniștrii lui văzînd că nu mai sunt amenințați să devie supuși Țarului, sunt fericiți să găsească într'insul protectorul ambițiunilor Bulgărești.

În Serbia triumful diplomației Moscovite a fost mai strălucit încă. Regele Milan isbutise să scape patria lui de o influență rusească din zi în zi mai apăsătoare. Belgrad devenise centrul influenței austriace. De la căderea Regelui Milan și în special de la căsătoria Regelui Alexandru cu ~~D-na~~ Draga Mașin, Rusia e iarăși atotputernică în Serbia. În fine ea a știut, încetul cu încetul, să întărească prestigiul Muntenegrului, să-l transforme într'un însemnat centru slav din apusul Peninsulei, în jurul căruia să se poată uni în viitor diferitele elemente slave împrăștiate dealungul Mării Adriatice.

Dar orî-care ar fi succesele Rusiei, n'ar trebui să le atribuim o prea mare valoare. Cine vrea să-și dea seamă de adevăratul caracter al acestei influențe nu trebuie nici o dată să uite temelia ei. Rusia e atotputernică în Balcani fiind-că ajută desvoltarea diferitelor naționalități slave din sudul Dunărei. Dar fie-care din aceste ajutoare

desvoltînd un popor, micșorează cu atîta speranțele de dominațiune ale Țarului. Așa că, la dreptul vorbind, Rusia a pus aci în aplicație tradiționala ei politică: protejarea popoarelor pe care vrea să le nimicească. Dar de astă dată politica ei n'a reușit, tactica s'a întors în potruva celor ce au întrebuintat'o. Și cea mai bună dovadă a celor ce înaintăm o găsim în evenimentele din Bulgaria sub domnia lui Alexandru de Battenberg. Se știe că Rusia neputînd să păstreze prin tractatul din Berlin foloasele ce le obținuse prin tractatul din San-Stefano, hotărîse rusificarea Bulgariei pe o altă cale. Ea numise pe tronul Bulgariei pe Principele Alexandru de Battenberg, un nepot al Țarului Alexandru II și fost ofițer al gardei Imperiale din Petersburg. Cu dînsul plecară la Sofia o mulțime de ofițeri din armata rusească meniți să transforme armata bulgărească într'o uneltă a ambițiunilor moscovite. In fine o ceată de personalități politice oficiale și de emisari mai mult sau mai puțin suspecti, toți agenți ai guvernului rusesc, erau însărcinați să desnaționalizeze Bulgaria. Dar patriotismul bulgar reînsufletit și personificat de Ștambuloff se ridică în contra Țarului liberator. Principele de Battenberg e silit să urmeze voința poporului său. (Rumelia Orientală) e anexată cu toate protestările guvernului din Petersburg, ofițerii ruși pleacă unul cîte unul, personalitățile politice sunt gonite și Țarul infuriat aruncă toată vina pe sărmanul Principe de Battenberg. Să sperăm că pe viitor expe-

riențele moscovite vor avea aceeași soartă. Deocamdată Rusia nu mai vorbește de chestia Orientului de cît cu un ton de desinteresare ce ne reamintește cunoscuta fabulă a vulpei și a strugurilor.

Am mai putea, în ce privește Rusia, adăuga că greutățile ei interne, tendințele revoluționare ce se manifestă din ce în ce cu mai multă tărie, vor schimba politica ei externă sau în orî-ce cas nu vor încuraja dorințele cuceritoare ale țarului. Acest argument este însă puțin convingător fiind-că adesea orî revoluțiunile au fost întîrziate sau urmate de cuceriri. Ce e drept, aceste cuceriri au fost trecătoare. Rusia de pildă, s'a însărcinat s'o dovească lui Napoleon.

Puterea, care prin poziția ei geografică era destinată să fie vrăjmașa tradițională a Rusiei, piedica înaintărei slavilor către țărmurile Bosforului, era Austria.

Acest rol, Impărații dinastiei Habsburgilor l'au jucat în tot cursul secolului al XIX-lea cu un oare-care succes dar fără mult merit, căci mai întotdeauna o putere europeană se ascundea în spatele Austriei, încuraja protestările ei, sau dădea autoritatea necesară demonstrațiilor ei militare. Cabinetul din Viena a sintetizat diplomația adversarilor Rusiei. De la congresul din Berlin influența Austriei în Orient a trecut prin două faze. În prima, influența ei a fost considerabilă. Ea juca primul rol la Belgrad și profita la Sofia de nesuccesele politice rusești. În acelaș timp prin înțeleapta și foarte in-

teresanta administrație a d-lui von Kallay, Bosnia și Herzegovina asigură în spre apus influența Austriei și cabinetul din Viena putea să plănuiască în liniște drumul de fer de la Seraiewo la Salonic, care stabilea pentru totdeauna dominațiunea Austriei asupra Balcanilor.

A doua fază a răpit însă Austriei toate aceste frumoase speranțe. Incetul cu încetul influența ei dispăre. La Sofia, Rusia triumfa. În sudul Bosniei, Muntenegrenii, Macedonenii, Albanezii, Italienii chiar împedică la fie-ce pas întinderea influenței ei. Până și la Belgrad unde părea atit de tare, Țarul îi lua locul. Nu e vorba, oficial domnește o înțelegere perfectă între Austria și Rusia. Ambele State au decis printr'o convențiune din 1896 să menție statu-quoul în Orient.

Dar sub scutul acelei convenții și a vizitelor împărătești, Rusia a recîștigat în dauna Austro-Ungariei terenul pierdut, și dacă cabinetul din Viena nu protestează cu energie, dacă se lasă să fie înșelat de Rusia aproape pe față, e fiind-că Austria e mai slabă de cît ori cînd. În interior o crisă serioasă se prelungește fără nici o nădejde de îmbunătățire. Tendințele naționale se manifestă cu putere reamintindu-ne cuvintele cunoscute ale Principelui Gortchakoff. «Austria nu e o națiune ci o expresie geografică». Pe lîngă aceasta un curent pangermanist falsifică prin violența lui mersul regimului parlamentar și adaugă încă confusia într'o situație politică deja foarte întunecoasă. Unii predică cu prea multă

ușurință desmembrarea Austriei, alții vorbesc de federalism, nici un om nu se distinge, nici o serie de idei nu e opusă cu claritate altei serii de idei. Bătrînul Împărat nu măi guvernă decît fără Reichsrath, cu ajutorul paragrafului 14 din constituție. Această situație îngreunează raporturile cu Ungaria și în asemeni condițiuni cum poate politica externă a Austriei să-și păstreze autoritatea? În fine această cauză de slăbiciune atrage alta după sine. Austria a devenit din ce în ce măi mult unelta ambițiunilor germane în Orient și nu dispune de destulă energie ca să scuture asemenea tutelă politică.

Dealtminteri înlocuirea Austriei prin Germania explică singură menținerea echilibrului în Balcani. Germania fusese pe la începutul și pe la mijlocul secolului trecut de măi multe ori chemată să intervie în Orient. Fără a juca un rol strălucit, diplomații ei fură în stare să îi asigure o pozițiune onorabilă, potrivită cu locul ce ocupa în concertul European. După unificarea și întemeerea Imperiului, Germania devenind prin glorioasele ei războaie și prin puterea ei militară unul din factorii cei măi însemnați ai diplomației internaționale, era natural ca easă joace în Orient un rol măi influent de cît pe trecut. Expresia celebră a Principelui de Bismarck care spusese odată «că toată chestia Orientului nu face cît oasele unui grenadier din Pomerania» nu măi sintetiza părerea Germaniei asupra Orientului. Ambiția ei și slăbiciunea Austriei o împingeau în acea parte a Europei. Congresul din Berlin a

permis lui Bismarck să intre în scenă. Și trebuie să recunoaștem că în toată viața lui rare-ori Cancelarul de Fer a știut să aplice cu mai multă măiestrie extraordinarele sale facultăți de diplomat. Intiiu, convocînd la Berlin congresul care trebuia să distrugă tractatul din San-Stefano, adică tractatul ce răpea Imperiului Ottoman mai toate provinciile lui din Europa, Germania se înfățișa Sultanului ca apărătoarea turcilor în potruiva lăcomiei marelor Puteri. Pe urmă, neluînd nimica acolo unde toți cereau ceva, unde Anglia răpea Cipru, Austria Bosnia și Herzegovina, Bismarck își asigură cu desăvîrșire încrederea Imperiului Otoman. De îndată, rezultatele tacticeie ies la iveală. De câte ori e vorba de o concesie de un folos politic sau economic, Germania e sigură să treacă înaintea tuturor, și ast-fel încetul cu încetul, spiritul de întreprindere, nevoia de colonizare și de expansiune comercială, într'un cuvînt toate forțele vitale ale noii împărății, găsesc în Turcia un teren de desvoltare. Germanii și comerțul lor pătrund pretutindenî în Orient formînd acea mișcare curioasă pe care scriitorii au numit-o «der Drang nach Osten». Germania era prea depărtată ca să nădăjduiască cucerirea Turciei, tot ce dorea era o zonă de influență și fiind-că Austro-Ungaria se afla în drumul ei, prima grijă a diplomaților din Wilhelmstrasse a fost să transforme Austria într'o uneltă a aspirațiunelor lor orientale. Mișcarea Pangermanistă pe de o parte, supremația în tripla alianță pe de altă parte,

în fine superioritatea lor comercială, a permis Germanilor prin tractate de comerț, prin căi ferate, prin navigațiunea pe Dunăre etc., să trimeată în spre Orient produsele industriei lor fără să întâmpine o serioasă rezistență din partea Austriacilor. Precum o arată un articol interesant publicat acum cît-va timp în «la Revue des Deux Mondes» Ungaria singură s'a opus Germaniei. Dar aceasta n'a împedicat pe Wilhelm II să aibă în Orient un mare debușeu comercial, să aibă armata turcească reorganizată de ofițeri germani, să fie foarte puternic la Constantinopol și să vază numeroasele lui colonii împărștiate în Asia Mică și în special în Palestina. De altminteri Wilhelm II a veghiat în totdeauna cu o deosebită atenție la întărirea influenței germane în Orient. Prin mai multe vizite la Constantinopol, prin călătoria lui în Palestina și prin alte manifestațiuni de amicitie, el a căutat să ridice un zid în potrivea înaintărei Rușești. Concesia drumului de fer de la Bagdat e fără îndoială cel mai însemnat folos obținut până acum de diplomația lui. Străbătând valea Tigrului și a Eufratului, acest drum de fer deschide Germaniei o arteră în spre Indiă, îi dă o cale terestră paralelă drumului de fer rusesc și liniei de navigație engleze Suez-Aden, așa că Wilhelm II va putea să-și apere cu succes interesele comerciale în aceste importante regiuni. Această pozițiune va provoca probabil conflicte între cele trei puteri; deja rivalitățile lor s'aū grupat în jurul lui Koweit, cheia

golfului Persic și n'ar fi de mirat dacă mai curînd s'au mai tîrziu neînțelegerea ar degenera într'un război. Astă toamnă, cînd Anglofobia era la apogeu în Germania, această chestiune a servit de pretext proiectului de alianță Anglo-rusească. În orî-ce caz atîtea succese germane nu se puteau obține fără sacrificii. Mai întîi politica Orientală atrăgea după sine o schimbare a raporturilor Ruso-Germane. Bismarck nu s'a oprit în fața unei asemenea considerațiuni fiind că simțea că prin în-săși creațiunea Imperiului, antagonismul dintre Germania și Rusia devenea inevitabil. În schimb tractatul din Berlin prin cesiunea Bosniei și Herzegovinei și politica orientală prin rivalitățile austro-rusesci, creau între Austria și Germania o comunitate de interese de care Cancelarul de Fer profita ca să pue bazele triplei alianțe. De o cam dată politica Germaniei în Orient e puțin satisfăcătoare. Într'adevăr, progresele uimitoare făcute de Germania de la 1870 încoace sunt azi oprite printr'o serioasă crîsă economică și morală. Speranțele lui Wilhem al II-lea nu răspund așteptărilor. Pretutindenî Germania e înconjurată de greutate. Politica ei internă e nesigură și schimbătoare, politica ei externă îngrijită, caută alianțe și nemulțumește toate puterile prin neconsecințele ei. La Yldiz influența ei se resimte de aceste șovăeli.

Italia, cel de al treilea factor al triplei alianțe are și ea oare cari pretenții asupra Turciei. Italienii îngrijii de progresele făcute de Austria în Marea Adriatică, cer Al-

bania ca să restabilească echilibrul adriatic. O agitațiune destul de vie caută să reamintească comunitatea de rase dintre ambele populațiuni și să intereseze guvernul italian la revindecările ei. De o cam dată însă singurul rezultat la care a ajuns această propagandă e să atragă atenția Franței și Rusiei, cari văd într'însa un mijloc ca să distrugă tripla alianță. În fine pretențiile Italiei asupra Imperiului Ottoman se manifestează și în chestia Tripolitaniei, dar acest problem e prea mult din sfera cercetărilor noastre ca să insistăm asupra lui. Dacă din cele spuse pînă aci rezultă că nici o putere nu a reușit să rupă în favoarea ei statu-quo-ul din Orient, oare Anglia sau Franța sunt menite să-o facă?

În ce privește Anglia politica ei Orientală s'a schimbat de la congresul din Berlin mai mult de cît politica orî carei alte puteri și aceasta pentru mai multe motive. Întăiū, centrul de gravitate al politicei engleze din Orient nu mai este, după expresia lui Lord Salisbury, pe marginele Bosforului ci pe țărmurile Nilului. Cairo nu Constantinopole interesează pe Englezii. Și lucrul se explică ușor; înainte ei consideraū Constantinopolul ca unul din punctele cele mai însemnate ale diplomației lor și se opuneau cu multă energie încercărilor de cuceriri rusești. Find-că dacă Rușii ar fi stăpînit malurile Bosforului, drumul Indiilor ar fi fost amenințat. De cînd politica rusească în Orient a devenit prin forța însăși a lucrurilor mai puțin amenințătoare, de cînd Anglia a ocupat Cipru, Suez,

Aden și s'a stabilit în Egipt, drumul Indiilor e destul de bine asigurat ca chestia Orientului să îi fie indiferentă. În fine planul unei dominațiuni transafricane de la Cairo la Capetown, realizarea marelui vis al lui Cecil Rhodes, e singur un argument destul de puternic ca Anglia să se intereseze mai mult de chestia Egiptului decît de chestia Orientului. Al doilea, politica engleză în genere trece printr'o fasă foarte caracteristică. Atenția oamenilor ei de stat e din nou îndreptată spre problemele interioare.

Imperialismul, adică regularea raporturilor dintre metropolă și colonii, a devenit în prezența desvoltărei celor alte națiuni și în prezența tendințelor separatiste ale noilor popoare anglo-saxone, un problem atît de urgent și de complex, încît fatal chestiunile de politică externă trebuie să treacă pe al doilea plan. D-nul Chamberlain a resumat evoluția Angliei în următoarea formulă care ne scutește de orî-ce alte comentarii: Un nou capitol începe în istoria Mării Britanii, un capitol care s'ar putea intitulă unificarea Imperiului.

Unii aruncă toată vina situațiunei ce Anglia are azi în Orient asupra lui Disraeli. Ei spun că politica lui la Berlin și în special ocuparea insulei Cipru e pricina pentru care Anglia odinioară atît de bine vădută la Constantinopol și-a pierdut acum toată influența. Fără să intrăm aci în amănuntele diplomației lui Lord Beaconsfield, e destul să observăm că fără Cipru Anglia nu ar avea Egiptul și cine

știe dacă pentru puterea Angliei în genere Cairo nu e mai folositor de cît Constantinopol.

Rolul Franței în Orient e mai puțin activ încă de cît al Angliei. În Balcani și pe marginele Bosforului influența comercială a Franței a fost înlocuită prin influența Germaniei. Toată evoluțiunea politică a Franței silește dealtminteri diplomația ei să se mulțumească cu un rol secundar. Cînd o națiune a ajuns în acea fasă a vieții ei în care forțele poporului nu mai sunt destul de puternice ca să fie îndreptate în afară, aceste forțe se întorc în spre interior și se transformă în lupte interne. Franța a intrat în această fasă. Democratizarea, îmbunătățirea soartei claselor de jos, într'un cuvînt chestia socială sub toate formele ei, iată subiectele ce o îngrijesc, iată chestia ce formează activitatea ei politică, iată problema a căreia înțelegere asigură gloria oamenilor ei de Stat. În asemenea condițiuni nu e de mirat că influența ei în Orient e redusă la apărarea misionarilor ei catolici.

În orî-ce cas e ciudată ironie a soartei ca Franța, care în interior urmărește o politică din ce în ce mai anticlericală, care votează legi în contra congregațiunilor religioase, este în exterior și în special în Orient, reprezentanta Bisericii Catolice și a așezămintelor ei. În fine nu mai puțin curios și vrednic de luarea noastră aminte, este faptul că susținînd interesele catolicismului în opozițiune cu ale ortodoxismului, Franța se găsește în Orient într'o situație cu totul incompatibilă cu existența dublei

alianțe. Diplomații francezi sunt ast-fel siliți să aibă la Constantinopol o atitudine lipsită de precisiune, care contribuie încă la micșorarea influenței franceze în Orient. Și de sigur că dacă guvernul D-ului Waldeck Rousseau a insistat atît de mult astă toamnă în afacerea cheurilor și a creanțelor Tubini-Lorando, era pur și simplu ca să arate lumii și în special Germaniei, că Franța nu a abdicat orî-ce pretenții în Orient. Așa că cei-ce au învinuit guvernul Francez, spunînd că a luat apărarea unor financiarî suspecti, au coborît chestiunea mai jos de cît se cuvine și poate s'au coborît pe ei mai jos de cît ar fi dorit-o. În fine în Orient ca și aiurea Francezii au ajuns să se consoleze de soarta lor actuală reamintindu-și cu mîndrie trecutul lor glorios, serviciile ce au adus odinioară naționalităților asuprite sub jugul Otoman. Ei văd în progresele acestor tinere popoare roadele ideilor marelui revoluțiunii și au poate dreptate să se mîngie atît de ușor.

În resumat, observăm decî că toate Puterile caută să tragă foloase din imperiul Otoman, atît și nimic mai mult. Iar prezența turcilor pe malurile Bosforului pare a fi devenit o necesitate pentru toată lumea, un principiu pentru diplomație, o garanție pentru pacea internațională.

IV Cu totul deosebită este chestia Orientului cînd o privim din punctul de vedere al naționalităților ce o compun. Aci nu mai e vorba de forțe ce se neutralizează, de echilibru asigurat; aci ne aflăm în prezența unor state ce s'au ridicat în dauna Imperiului Ottoman / Grecii cei

d'întei proclamă independența lor și de atunci lucrează cu mult sgomot la unificarea tuturor elementelor elene.

2/ Sîrbi mai tîrziu devin independenți și tind să ocupe o parte a Macedoniei.

3/ Bulgarii se mulțumesc încă cu o suzeranitate nominală, dar în schimb anexează Rumelia Orientală și sunt prin energia cu care urmăresc realizarea Mării Bulgariei cei mai periculoși Slavî din Orient. Muntenegrenii apără cu mîndrie independența lor și vor deveni poate mîine, poi-mîine, centru Slavilor de pe lîngă Marea Adriatică. Albanezii caută să imiteze aceste exemple și găsesc sprijin în Europa. Armenii mai nefericiți văd încercările lor de autonomie înăbușite în sîngele unor îngrozitoare masacre, iar Macedonenii îngrijesc toate puterile prin diversitatea aspirațiilor lor.

Acest resumat e deja convingător, dacă cercetăm însă starea diferitelor popoare din Orient și aspectul sub care ni se înfățișează chestiunile neresolvate, ca de pildă chestia Macedoneană, vom vedea că din acest punct de vedere problemul Oriental a făcut și trebuie să facă încă însemnate progrese.

I Pe țărmurile Mării Adriatice întîlnim cel mai neînsemnat dintre grupurile slave din Balcani, Muntenegrul. De cînd congresul din Berlin a recunoscut independența lui, el a fost neîncetat sub influența diplomației din Petersburg. Muntenegrenii erau atrași către Rusia prin ceva mai mult

de cît prin comunitatea de rasă și de religie, prin interese materiale.

Muntenegrul nu putea să trăiască fără sprijinul vreunei Mari Puteri. Din fericire, țarul dorea să întemeeze un centru slav credincios Rusiei în apusul Peninsulei Balcanice, ca să contrabalanceze influența Austriei și să formeze în sudul Bosniei și al Herzegovinei o piedică în contra pretențiilor ce cabinetul din Viena ar putea să aibă asupra Albaniei și a Macedoniei.

De cîți-va ani Rusia nu se mai mulțumește să apere pe Muntenegreni în contra streinilor, ea vrea să le dea o mai mare însemnătate în Balcani, ea vrea să îi constituie într'un regat, să întindă în spre sud hotarele lor și în cas de nevoie, dacă dinastia Obrenovici nu consimte să joace în Orient rolul unui agent al panslavismului, să încoroneze la Belgrad un principe muntene-grean.

Această politică surîde cu atît mai mult țarului cu cît pune în evidență oare-carî puncte slabe din raporturile italo-austriace și poate prin urmare — precum am arătat'o deja — să slăbească, dacă nu să distrugă tripla alianță.

Natural că Muntenegrul e fericit să joace acest rol de cîștigător fără muncă și să vadă că alții își dau osteneală să îi procure un spirit de întreprindere de care el singur ar fi cu desăvîrșire incapabil.

II Sîrbii s'aū arătat mai schimbători în amicițiile lor.

Deși Rusia a ajutat mult proclamarea independenței lor, ei nu s'au sfîit să treacă din partea Austriei. Regele Milan visase o Mare-Serbie, credea că e destinat să reprezinte în Orient un puternic stat slav, care ar fi cuprins Bulgaria și Macedonia și s'ar fi întins pînă la Dardanele și la Bosfor. Evenimentele îi au dovedit că nici o dată Rusia sau chiar Europa nu îl va lăsa să pue în practică acest plan și atunci între două protectorate dintre cari unul cerea răsplata serviciilor aduse și cel alt nu putea să ceară o asemenea răsplată, el a ales pe acesta din urmă.

Alegerea era bună. Din nefericire însă pentru poporul sîrbesc ambiția lui l'a sfătuit să declare Bulgarilor un război care a fost o adevărată catastrofă, iar caracterul lui l'a făcut să compromită prin acte nesocotite tot ce ar fi putut să clădească printr'o superioară inteligență. Ast-fel din greșeală în greșeală, dintr'o supunere dinastică care e puțin laudabilă, Serbia a pierdut tot timpul ei în certe, în persecuțiuni și în conspirațiuni. Și consecința e că Serbia are azi o pozițiune mult mai neînsemnată în Balcani de cît ar trebui să aibă și că iarăși sub epitropia Rusiei, ea nu îndrăznește să manifesteze aspirațiunile ei asupra Macedoniei de cît cu multă sfială și cu multă modestie.

III Fără îndoială că Bulgarii sunt ca popor și ca vitalitate mult mai interesanți. Ei au dovedit în acești 23 de ani ce ne despart de congresul din Berlin, că sunt cea mai puternică naționalitate slavă din Orient.

Plănuind la San-Ștefano o Mare-Bulgarie, Principele Gortchakoff/le a lăsat un ideal național bine definit și trebuie să mărturisim că ei au lucrat la realizarea lui cu multă tenacitate și cu mult entusiasm. Au anexat Rumelia Orientală, au gonit pe Ruși cînd li s'a părut că ajutorul lor nu este de cît o încercare de desnaționalizare, precum au asasinat pe Stambuloff, cel mai mare din oamenii lor de stat, cînd li s'a părut că dictatura lui devine prea apăsătoare. În fine prin victoria de la Slivița ei au dovedit că știu să fie viteji și azi nu înțeleg de ce nu vor reuși în Macedonia precum au reușit aiurea.

Ambiția lor n'a fost întrecută de cît prin îndrăzneala lor. De cîți-va ani ei au umplut lumea cu sgomotul revendicărilor lor naționale, au întreprins o propagandă activă, au recurs la toate mijloacele, au întrebunțat spaima față de vrășmașii lor și cel mai profund dispreț față de opinia sa de protestările Europei. În asemeni condiții e ușor de înțeles că influența Rusiei la Sofia e mai mult aparentă. Stambuloff a arătat deja țarului că patriotismul bulgar trece înaintea patriotismului slav; și cu toate că compatrioții lui au crezut de cuviință să joace pe mormîntul lui ei vor ști desigur la timpul convenit să-și reamintească politica lui. De altminteri, marele număr de partide, mai bine, de fracțiuni politice reprezentate în Sobranie, e o dovadă că în Bulgaria nu există altă chestie de cît chestiea națională. O țară în care întilnim un partid național, un partid democratic, un partid liberal, un

i Gortchakoff. este cel mai mare cancelar Rusos.

mai sunt?

partid ~~4~~ progresiv } și un partid ~~5~~ național-liberal, oamenii politici nu pot fi conduși de cît de două idealuri: de dorința prea mare de putere, sau de vis național superior tuturor rivalităților personale. Recentele evenimente din Sofia ne-ar îndreptăți să credem că foloasele guvernului atrag pe politicienii Bulgari, istoria ne silește însă să le atribuim niște scopuri mai înalte și mai laudabile.

IV Grecia are și ea o ambiție națională pe care am califica-o de exagerată dacă n'ar fi întreținută și înflăcărată de Puterile Apusene, de toți cei ce în lumea modernă suspină după frumusețile lumii antice.

De la Eterie și până astăzi Grecii s'au arătat veșnic nemulțumiți de soarta lor și poate că nemulțumirea a fost la ei mai puternică decît dorința unei schimbări. Ei cred că Creta li se cuvine, că Constantinopol va fi al lor și că asupra Macedoniei nimeni nu are drepturi mai indiscutabile ca ei.

În Creta e probabil că vor reuși; protectoratul actual cu Principele George al Greciei ca guvernator general al insulei e o îndrumare spre anexarea definitivă. În Macedonia ei au pierdut mult din influența lor și războiul greco-turc în special a dovedit că la ei imaginația a fost mai vie decît conștiința puterii și elocința demagogică mai periculoasă încă de cît imaginația. În ce privește Constantinopolul, Turcii sunt încă stăpînitorii liniștiți ai malurilor Bosforului și pe sfînta Sofie semi-luna n'a fost încă înlocuită de crucea ortodoxă.

Aceasta nu împedică de altminteri pe Greci să aibă în Orient o mare misiune de împlinit. Aceea de a combate influența popoarelor slave și prin urmare să merite sprijinul marelor puteri și să apară amicii naturali ai popoarelor ce au aceleași interese.

De o cam dată aspirațiunile naționale ale Grecilor, Bulgarilor, Serbilor, și Muntenegrenilor nu au ajuns încă la dezvoltarea lor desăvârșită. În chestiunile neresolvate din Orient ele vor găsi desigur ocazia să se manifesteze și de aceea chestia Orientului mai este încă atât de interesantă astăzi.

Dintre toate aceste chestiuni neresolvate din Imperiul Ottoman, cea mai însemnată și cea mai la ordinea zilei e chestia Macedoniei. Această regiune e un simbol al tuturor aspirațiunilor naționale ce frământă popoarele Balcanice, al tuturilor conflictelor ce vor izbucni mai curând sau mai târziu în sudul Dunărei.

«Salonic e un oraș grecesc, zic Grecii, fiind-că a fost întotdeauna grecesc și fiind-că azi ca pe trecut majoritatea locuitorilor lui vorbesc limba elenă și cel puțin 30.000 dintre ei se numesc apărătorii «Marei Idei».

«Salonic e sîrbesc ca și toată Macedonia, zic Sîrbii și Serbia nu poate să trăiască fără Salonic, singurul punct pe unde noi putem să atingem marea». «Salonic e un oraș bulgăresc afirmă Bulgarii, fiind-că tractatul din San-Ștefano l-a dat Bulgariei și fiind-că un viitor apropiat îl va înapoia».

Aceste cuvinte ne arată cu claritate că toți, Bulgarii, Sîrbii, Grecii, Kuțo-Vlahii cred că Macedonia li se cuvine, și e ușor de înțeles că în asemenea condițiuni chestia nu poate să fie rezolvată decît într'un fel și anume, prin dreptul celui mai tare.

Armele cu cari diferitele naționalități se pregătesc pentru lupta viitoare sunt biserica și școala.

La început Grecia avea o situațiune excepțională, numai ea avea o biserică recunoscută de Sublima Poartă. Ea putea deci să ridice școli și să exercite asupra celor alte naționalități din Macedonia o puternică influență. Luptele intestine, rivalitățile personale și în fine războiul greco-turc au micșorat prestigiul ei și au compromis supremația ce ar fi putut să exercite asupra acelei regiuni.

Cei d'intîi cari au profitat de slăbiciunea lor au fost Kuțo-Vlahii. Sub conducerea lui Apostol Mărgărit ei au întemeiat numeroase școli, au obținut diferite privilegii și au isbutit să se bucure în Macedonia de o influență destul de serioasă. Prin pozițiunea lor geografică — o spunem cu părere de rău — ei nu sunt însă meniți să joace un rol însemnat în viitor. Dealminteri ei singuri o recunosc, și de aceea reprezintă elementul ce susține integritatea Imperiului Ottoman. Cei ce au interes să îi vadă cît mai fericiți sunt datori să lupte ca să li se dea drepturi mai întinse. Sciū că această misiune e puțin plăcută aceluia ce avea ambițiuni mai înalte, ea cons-

titue totuși o misiune destul de frumoasă ca să merite atenție și tenacitate.

Sîrbiî au lucrat puțin în Macedonia și au încetat să întreție școlile lor tocmai în momentul în care situațiunea politică era mai decisivă. La urmă văzînd că influența lor e aproape percută, au căutat s'o recîștîge printr'un resboi care din nefericire pentru ei n'a profitat de cît intereselor Bulgarilor. Aceștia au întreprins de la 1870, adică de cînd au obținut exarhatul, o vie propagandă. Au lucrat neîncetat cu urmă, idei, și cu modestie, s'au arătat uniți și au ajuns ast-fel să inspire teamă celor alte naționalități balcanice, să le imprime conștiința puterii și a superiorității lor.

La 1885 Bulgarii n'aveau de cît 150 de școlî, azi au peste 295 și de cînd au întemeiat în Maiu 1899 vestitul comitet macedonean, influența lor a luat proporții îngrijitoare. Fără îndoială că mijloacele lor de propagandă lasă mult de dorit, că credința lor că vor schimba situațiunea omorînd persoane determinate e o concepție greșită, dar nu e mai puțin adevărat că prin aceste mijloace au dovedit lumii că sunt în stare să lupte cu înverșunare, să nu admită o altă supremație de cît a lor, și în fine că ei singuri printre naționalitățile Balcanice au o politică decisă.

Această hotărîre care lipsește celor alți este incontestabil o mare forță și cine știe dacă nu justifică proverbul oriental care spune că: «Bulgarii vânează iepurii

umblînd cu carul cu boi, dar tot îi ajung». Și cine știe dacă patriotismul lor ce nu cunoaște nici piedică, nici discuții, nu indică că ei vor fi cuceritorii Macedoniei. Deja în frazele mai sus citate putem să observăm că Bulgarii nu se mărginesc ca Grecii sau ca Sîrbiî să spue că Macedonia e a lor, ei spun «vom cuceri-o». Și rezultatele ce aũ obținut acolo nu fac de cît să întărească asemeni presupunerî.

Știm că ei pretind că nu luptă de cît pentru autonomia Macedoniei, știm că ei susțin pretutindenî că neîndeplinirea prescripțiunilor articolului 23 din tractatul din Berlin îi împedecă să doarmă liniștiți, dar știm ce înțeles aũ o asemenea desinteresare și o asemenea insomnie. Cele alte popoare și în special Kuțo-Vlahii ar dori autonomia, dar nici odată Bulgaria nu va lăsa să se ridice lîngă ea un stat care să-î contrabalanteze influența și care să-î răpească o regiune asupra căreia are atîtea pretenții. Dealminterî nici cei ce doresc pacea balcanică nu pot susține acest proiect, căci diferitele naționalități ar fi neîncetat în luptă, ar constitui un focar de intrigî și de resboaie.

Chestia Albaneză e chestia necoaptă din Orient. Majoritatea Albanezilor sunt Mahomedani și în bune raporturi cu Turcia. Abdul Hamid îi protejază și ei se folosesc de această situație pentru a duce o viață quasi nomadă, într'un cuvînt ei represintă singurul element din Turcia europeană care nu are încă pe deplin cons-

ciință de naționalitatea lui, sau mai exact la care n'aū apărut încă elementele unui stat organizat.

Poate că islamismul a contribuit la această stare de lucruri. In or ce cas Albanezii nu vor consimți ușor să fie puși sub o dominațiune străină precum dovedește creațiunea legii albaneze din 1878. Italia și Austria aū azi pretenție asupra acestei regiuni. Austriacii proiectează drumul de fer Serajewo-Salonic de care am vorbit mai sus și Slavii în înțelegere cu Italianii proiectează un drum de fer de la Kladova la Antivari care să anihileze toate mișcărilor cabinetului din Viena.

Adevărul e că toată agitația care s'a făcut în jurul chestiei Albaneze este artificială, că e opera Rusiei care atrage Italia în partea ei ca să micșoreze influența Austriei. Națiunile sunt în tot deauna gata de li se arată un teritoriu de cucerit, canalul de Otrante e însă prea lat ca să permită Italiei să ocupe Albania și fiind-că Albanezii aū fost odinioară în serviciul principilor Italiani nu e un motiv ca ei să primească azi o dominațiune italiană.

Austria a pierdut 100 de mii de oameni până să ocupe Bosnia și Herzegovina, dar cu toate că dominațiunea Austriacă e acum bine stabilită în aceste țări, nu e mai puțin adevărat că situația cabinetului din Viena e critică, că orî ce intervențiune din partea ei ar aduce conflicte cu statele Balcanice. In genere neînțelegerile dintre Austria și Italia sunt prea iluzorii ca să nu sperăm că am

bele națiuni să se înțeleagă la urma urmei mult mai bine decît o dorește cabinetul din Petersburg.

Chestia armenească e chestia tristă din Orient. Armenii au reușit încă de pe la mijlocul secolului trecut să afirme naționalitatea lor prin constituirea unei biserici autonome. Tractatul din Berlin le-a promis noi reforme.

Bine înțeles Abdul Hamid n'a făcut nimic, dar ce e mai curios e că Alexandrul al III-lea care avea la sudul împărăției sale mulți Armeni a început să-î persecute și să împedecă mai mult încă decît Sultanul întemeierea unei Armenii independente, văzînd într'un asemenea stat un mijloc prin care Anglia se opune înaintărei slave din Asia-Mică. Cînd propaganda armenească a devenit mai serioasă, cînd sprijinul Puterilor le era mai folositor, atunci Armenii au putut să constate că rivalitățile reduc Europa la neutralitate și că se găsesc față în față cu Sultanul. Toată ura pe care o avea în contra puterilor, Abdul Hamid a revărsat'o asupra nenorociților Armeni. El a lovit în- trînșii cu toată furia de care e capabil cel ce a fost ne- încetat asuprit și întâlnește la rîndul lui pe unul mai slab decît dînsul. Armenii sunt în chestia Orientului ceea-ce fracezul numește «le bouc emissaire». Vă scutim de des- crierea acestor grozăvii. Destul că masacrele au fost atît de îngrozitoare în cît Armenii nu vor mai fi poate nici odată în stare să constituie o națiune independentă și vor cădea sub dominațiunea vre-unei puteri streine.

N'avem pretenția să insistăm asupra acestor evenimente

dar să ne fie îngăduit să observăm că masacrele au fost o rușine atât de mare pentru Europa, încît nu știm pe cine posteritatea va învinui mai mult: pe cei ce au lovit sau pe cei ce au lăsat să se lovească.

Și între aceste două curențe, unul European care stă pe loc, altul Balcanic care face progrese semnificative, e lesne de înțeles că Turcia are o poziție foarte critică. În secolul al XIX-lea Sultani au asistat la desmembrarea împărăției lor, au fost amenințați de toată lumea și nevoiți să recurgă la arme, la dibăci, la intrigă sau la făgădueli ca să respingă atacurile.

Toate națiunile au spus că Turcii sunt un popor sălbatic, incult, decăzut, care nu merită un loc pe harta Europei și care e o rușine pentru lumea civilizată.

Insufleteite de asemenea sentimente Puterile au impus Turcilor toate umilințele, toate suferințele morale și materiale și cînd din întîmplare au venit în ajutorul lor era ca să și asigure prin tractate o dominațiune mai efectivă, era ca să ascundă prin clause formale sau prin teorii de drept internațional, ambițiunile lor interesate. Și de aceea puși între două alternative, între reformarea imperiului Ottoman cu ajutorul unor state a căror bună voință era atât de suspectă și între păstrarea vechiului regim cu sprijinul credincioșilor și al fanaticilor, Sultani trebuiau să aleagă a doua alternativă.

Așa a și făcut Abd'ul Hamid. El domnește azi de 25 de ani asupra imperiului Ottoman, sub dînsul Turcia a

trecut prin cele mai grele momente, el a văzut Ruși sub zidurile Constantinopolului, Engleji la Cairo, Bulgari la Filipopoli, rivalitățile Puterilor agitându-se deasupra capului său cu mai multă energie și primejdie decît ori cînd. Prins în acest vârtej, torturat pe de o parte de Europa care îi cerea concesiuni și reforme și pe de altă parte de islamul care vrea să fie apărat în contra străinilor, Abdul Hamid s'a retras în palatul său de la Yldiz, s'a fortificat acolo ca într'o cetate, a concentrat activitatea întregului Imperiū în mînele sale, a redus chestiunile financiare și administrative la nevoile Palatului, a persecutat pe toți aceia de care s'a temut, într'un cuvînt a subordonat toate la persoana lui și persoana lui la spaima ce'l îmbolnăvește. Ast-fel a ordonat masacrele din Bulgaria și din Armenia, a omorît sute de mii de oameni și printr'un ciudat amestec de dibăcie diplomatică și de cruzime fanatică a ridicat indignarea lumii întregi. Pretutindenii a fost acusat, pretutindenii a fost făcut răspunzător de actele lui. «Sultanul Roșu», «Bolnavul de la Yldiz», «Marele Asasin» iată poreclele cu care va trece la posteritate.

Pare însă că rolul lui politic merită circumstanțe ușurătoare. Abdul-Hamid nu este numai monstrul pe care Gladstone îl putea boteza «Marele Asasin», el este personificarea Islamului ce se apără în contra creștinismului. Abdul Hamid nu este numai «Bolnavul de la Yldiz», el este Turcia întreagă ce suferind de lăcomia străinilor

face sforțări desperate ca să rămie pe malurile Bosforului. Și dacă Turcii nu l'aŭ înlăturat încă, e fiind-că întrupează sentimentele lor, ale tuturor.

Dacă acuzăm pe Abdul Hamid e fiind-că vedem lumea sub o prismă deosebită de aceea sub care o văd mahomedanii așa că raporturile noastre sunt basate pe o reciprocă neînțelegere. Ar trebui să cunoaștem ce cred acei oameni despre civilizația noastră, ca să îi judecăm pe ei și să ne judecăm pe noi. Ne-am convinge atunci că comitem noi singuri prea multe nelegiuri, ca să avem dreptul să îi învinuim cu atîta ușurință și cu atîta înverșunare. «Mărturisesc, zice Midhat Pașa, că în tot ce privește artele și științele, activitatea industrială și comercială, Europa ne întrece; dar marea deosebire dintre islamism și creștinism e că noi încercăm să trăim după placul lui Dumnezeu pe cînd creștinii sunt niște egoiști cari nu lucrează de cît în aparență după regulile moralei. E cultul banilor, e iubirea de ambițiuni care dictează purtarea lor. S'a strigat în contra noastră din cauza grozăviilor făcute în Bulgaria de soldații asiatici cari trebuiau să combată o răscoală pregătită de emisari ruși și slavii. Odi-noară Comuna din Paris a provocat grozăviile în fața cărora păleau amintirile Marelui Revoluții. Trupele puterilor creștine presintă pretutindenii același exemplu: în Indiă, în Algeria, în China, în Polonia, în Spania, în Cuba și aiurea».

Cît adevăr e din nefericire cuprins în aceste ironice

rînduri! Știm că toate greșelile Europei sunt legitimate printr'un ideal superior, fie ideea de patrie, fie răspîndirea religiunei. Dar atunci de ce panislamismul ar fi un motiv mai puțin onorabil de cît panslavismul? De ce Abdul Hamid singur n'ar avea dreptul să invoace ideea de patrie cînd e vorba de chestia Orientului?

Adevărul e că suferim de boala numită «etnocentismul», fie-care popor ne credem centrul universului, condiția sine qua non a existenței celor alți și odată ce am ajuns aci ne este ușor să găsim argumente justificative. Dacă chestia Orientului ne lasă un învățămînt, de sigur că nu-l vom găsi nicăeri mai bine formulat de cît în următoarele cuvinte ale unui mare cugetător din antichitate care spunea: «Ceea-ce turbură pe oameni nu sunt lucrurile ci părerile «ce aū despre ele; cel ce nu e învățat în filosofie acuză «pe alții de răul ce el a pricinuit; cel ce începe să filosofeze «se învinuește pe el; filosoful nu învinuește nici pe cei «alți, nici pe sine».

Cu această citațiune am termina lucrarea noastră, dacă nu ni s'ar presinta o ultimă obiecțiune: regenerarea Imperiului Ottoman.

Două tendințe, una interioară, reprezentată prin Tinerii Turci și alta exterioară reprezentată prin influența Puterilor și prin decisiunile congreselor internaționale caută să reformeze Imperiul Semi-Lunei.

Curentul exterior se reduce la un cerc vițios. Intr'adevăr Puterile aū o ast-fel de atitudine față de Sublima

Poartă, în cît tot ce Turcii pot face e să se apere. Dacă Puterile vreaŭ ca Sultanul să reformeze Turcia ar trebui să îi dea mijloacele necesare, să-l lase să se gîndească la nevoile țării lui, dar nu să-l hărțuiască fără răgaz, așa în cît facultățile Turcilor afară de ură, de viclenie și de frică, să fie paralizate.

Curentul interior e basat pe o neînțelegere a situațiunei. Tinerii-Turci cred că nenorocirile patriei lor ar putea să fie înlăturate dacă regimul actual ar fi înlocuit printr'un guvernămînt mai potrivit cu cerințele timpurilor moderne. Ei cred că în ziua în care autoritatea Sultanilor va fi micșorată, în care diferite provincii creștine vor redobîndi autonomia lor, Turcia va relua printre statele europene locul ce ocupa odinioară.

Unii merg pînă să arunce toată vina asupra lui Abdul Hamid și își închipuesc că detronarea «Mareluî Asasin» ar aduce din nou liniștea în Orient. Această teorie individualistă merită puțină atenție, dealtminteri nici curentul Tinerilor-Turci nu a avut pîn'acum vre-o influență asupra lumei musulmane. Incercările făcute de predecesorii lui Abdul Hamid și constituția din 1876 aŭ dat rezultate atît de ridicole în cît nimeni nu ar vrea să reînceapă experiența.

Concepția politică a tinerilor Turci e greșită, fiind-că un stat nu se poate regenera de cît prin propriile lui elemente, prin întărirea germenilor de forță ce conține. Adaptațiunile aŭ fost pretutindenî nefericite. Or, toată or-

ganizația socială a Turciei e basată pe islamism, pe cînd toată civilizația europeană pe care Tinerii-Turci vreau s'o imite, e isvorită din concepția creștină. Așa că Turcia nu va fi regenerată de cît atunci cînd oamenii ei de stat vor ține seamă de această deosebire și din acest punct de vedere Abdul Hamid a avut dreptate să personifice partidul fanatic.

Dar elementele de vitalitate de care dispune Turcia sunt ele destul de puternice ca să sperăm o renaștere în adevăratul înțeles al cuvîntului? Nu o credem. Intîi, fiind-că fanatismul actual e în parte rezultatul extraordinarei presiuni ce Puterile exercită asupra Imperiului Ottoman, al doilea, fiind-că ceea-ce caracterizează islamismul e inacțiunea și fatalismul. In asemenea condițiuni tot ce Europa poate să ceară e ca Turcii să se menție pe malurile Bosforului, respingînd din cînd în cînd pe cei ce ar îngriji-o peste măsură.

Ce se va întîmpla cu Turcii după ce naționalitățile Balcanice vor ajunge la forma lor definitivă? Vor fi gonite în Asia? Vor întemeia acolo o nouă împărăție împrejurul ținuturilor locuite odinioară de Mahomed? La ce va fi redus rolul Rusiei? Ce atitudine vor lua statele slave din Orient? Vor concentra ele puterile lor într'o federațiune, care să înlătore pentru tot-deauna Rusia de aceste regiuni? Pînă unde vor merge progresele Germaniei?

Nu vom răspunde acestor întrebări pentru-că n'avem pretenția, precum am spus'o, să jucăm rolul unei sibile,

ne vom mărgini să atragem atenția asupra lor și să constatăm, că din cercetarea problemelor rezolvate și neresolvate din Orient rezultă că Chestia Orientală se desleagă singură, prin evoluția forțelor ce conține. Antitesa dintre realitate și utopie ne apare acum cu claritate, prezentul și trecutul ne permit să întrezărim viitorul, cel puțin întru atâta întru cât mintea omenească mărginită în spațiu și în timp poate să întrezărească ceva în nemărginit și în veșnicie.

Și cu toate astea, noi Români, ce ne facem? Autorul a uitat să ne'o spuie.

Nu, el n'a uitat-o, dar închee aceste rânduri cu speranța că cititorul va putea să deducă singur din deslănțuirea evenimentelor, dacă viitorul este pentru România, amenințător sau asigurător.

